

DE KOSMISCHE
ACHTERGROND
VAN
HET CHRISTENDOM

DR. LOUIS A. BÄHLER

ji 491 + a

DE KOSMISCHE ACHTERGROND
VAN HET CHRISTENDOM.

DE KOSMISCHE ACHTERGROND

::: VAN HET CHRISTENDOM :::

EEN CRITISCHE BESCHOUWING VAN

DR. LOUIS A. BÄHLER ::: ::: ::: :::

(GEAUTORISEERDE UITGAVE).

1908.

UITGAVE VAN DE THEOSOFISCHE UITGEVERS-
MAATSCHAPPIJ, AMSTELDIJK 79. ::: AMSTERDAM.

DE KOSMISCHE ACHTERGROND VAN HET CHRISTENDOM.

De kosmische achtergrond van het Christendom is mijn onderwerp.

Ik kies dit onderwerp, ten eerste omdat het mijzelven bijzonder bezig houdt, ten tweede omdat het waard is, ook anderer aandacht insgelijks te vervullen.

Een aantrekkelijkheid te meer is voor mij hierin gelegen, dat dit onderwerp — voorzoover ik weet — nog nooit behandeld is geworden. Ben ik daarin juist, dan mag het welhaast eene schande heeten, dat nu pas eene poging wordt gedaan om dit punt van onderzoek, overweging en opheldering aan de orde te stellen. Is iemand mij echter vóórgeweest, welnu dan zal, door mijne onbekendheid met diens arbeid, mijn arbeid in elk geval de duidelijke sporen van zelfstandigheid dragen.

Die zelfstandigheid zal reeds aan het licht treden in de wijze waarop ik de stof verwerk die bereids voorhanden is, doch het meest zal zij daar uitkomen, waar ik mij boven alle stof uit in louter bespiegeling zal verheffen.

Zal *verliezen* — zoo luidt achterna het oordeel van misschien velen.

Nu, dat gaat mij verder niet aan. Een ieder oordeele naardat hij bevoegd is.

Het is reeds eene tegemoetkoming in spraakgebruik, wanneer ik spreek van “bespiegeling”, als zou ik daarmee toegeven dat de door mij noodzakelijk geachte omwenteling enkel het aardige spel mijner verbeelding is, terwijl ik zelf mij toch innerlijk bewust ben van de hoogere werkelijkheid die aan mijne voorstelling van eene zuivere, Christelijke kosmologie ten grondslag ligt.

Ten einde te voorkomen, dat men eene andere beteekenis aan mijn onderwerp en zijne onderdeelen vastknoopt dan ik zelf er in heb vastgelegd, wil ik beginnen met de formuleering van mijn onderwerp te ontleden.

Onder den *kosmischen* achtergrond van het Christendom versta ik de heelalbeschouwing die den achtergrond van het Christendom vormt. Immers het woord “wereldbeschouwing” wordt naar den inhoud maar al te vaak vereenzelvigd met het woord “levensbeschouwing”. Eene levensbeschouwing van het Christendom tracht ik volstrekt niet te leveren.

Waar onder “wereldbeschouwing” niet slechts een zedelijke levensstandaard wordt verstaan, maar daarbij nog een uitgewerkt en afgerond gedachtenstelsel over het wezen der Natuur en hare

verschijnselen, daar wordt een aardbewoner — alleen reeds door het suggereerende feit dat hij áárdbewoner is, en mede door de dagelijks voorkomende gelijkstelling van “wereld” en “aarde” — er toch licht toegebracht, om zich ook *dan* met zijne wereldbeschouwing te beperken tot onze kleine dwaalster.

Zegt het woord “wereldbeschouwing” voor mij wat anders of te weinig, streng genomen zegt het woord “heelalbeschouwing” te veel; want feitelijk wensch ik den blik niet verder te laten weiden dan tot aan de grenzen van ons zonnestelsel.

Ons zonnestelsel is het eenige kosmische organisme waarvan wij, menschen, een weinig kennis bezitten; ons zonnestelsel is het eerste kosmische organisme waarmee wij, aardbewoners, te maken hebben; ons zonnestelsel is dus onze kosmos.

Laten wij zoo ook als Christenen maar eens eerst onze plaats in ons zonnestelsel kennen, daarna kunnen wij verder zien,

Sprekende van den *achtergrond*, die — kosmisch beschouwd — achter het Christendom ligt, bedoel ik daarmee open te laten de vraag, of het Christendom met eenige kosmologie, welke dan ook, *essentiëel* verband houdt. Door daar op in te gaan, zou ik gaan spreken over den mogelijken kosmischen *ondergrond* van het Christendom, en dat is mijne bedoeling niet.

Tusschen *achtergrond* en *ondergrond* moeten

we terdege onderscheiden. Achtergrond en ondergrond kunnen echter samenvallen. Bijvoorbeeld: een denneboom die op de helling van een berg groeit, kan zóó door ons gezien worden dat achtergrond en ondergrond in één loopen. We kunnen ons de plaatsing van dien denneboom zelfs zóó voorstellen dat nooit anders dan altijd één en dezelfde achtergrond waarneembaar is, die achtergrond n.l. waarmee de denneboom ook als *ondergrond* noodwendig samenhangt — voor ontstaan en bestaan noodwendig samenhangt. Maar veeltijds bestaat er tusschen achtergrond en ondergrond geen oorzakelijk verband. Bijvoorbeeld: een schip op zee kan tot achtergrond hebben een kaal rotsgebergte of een vlucht meeuwen of een ijsbank of ook het blauwe uitspansel: telkens een geheel nieuwen achtergrond dus, ja een achtergrond tevens die voor deze vier gevallen en voor vele dergelijke gevallen meer, in geen enkele betrekking staat met het ontstaan en de wordingsgeschiedenis van zoo 'n schip.

Nog eens: ik wil hier onuitgemaakt laten de quaestie, of het Christendom een kosmischen *ondergrond* heeft. Want het Christendom, hetwelk ik voor oogen heb, heeft dien zeker niet. Dat is een Christendom zooals het niet behoorde te wezen, dat is niet het eigenlijke Christendom, dat is een Christendom zonder zelfkennis. Het is het *hedendaagsche, officiële* Christendom, hetwelk ik in oogenschouw neem, en deze nadere aanduiding

van “het Christendom” behoort óók tot de ontleding van de formuleering mijns onderwerps.

Het Christendom is de leer der Christenheid.

De Christenheid is de aanhang van het Christendom.

De algemeene leer van den algemeenen aanhang des Christendoms maakt nergens melding van, nergens zelfs een zinspeling op een kosmischen *ondergrond*.

Het is intusschen best mogelijk dat de OORSPRONKELIJKE Christelijke leer op een kosmischen *ondergrond* berust, best mogelijk dat het Christendom eigenlijk uit dien *ondergrond* is opgebouwd en zonder kennis van dien *ondergrond* onkenbaar en onverklaarbaar is. Maar een feit is, dat het Christendom, zooals het heden ten dage gekend en erkend wil zijn, het officiële Christendom, de aanname van een kosmischen *ondergrond* voor zich zelf verschrikkelijk, goddeloos, godslasterlijk, door-en-door profaan zou vinden.

Natuurlijk ligt het aan de profane gedachte zelve, welke dat Christendom aangaande astronomie en kosmologie koestert, dat het een kosmischen *ondergrond* voor zich zelf profaan acht. Den profane is alles profaan. Het Christendom van tegenwoordig is zelf één groote profanatie.

In dit verband is het wel eigenaardig, op te merken hoe de Mithra-cultus van de eerste eeuwen onzer jaartelling (een cultus, aan den Christelijken eeredienst zóó naverwant dat zelfs een

orthodox geleerde als de Tübingsche professor Dr. Julius Grill ¹⁾ niet anders kan dan die opvallende verwantschap openlijk erkennen, en toch in weerwil van of juist om reden van die groote overeenstemming door de Christelijke Kerk allervijandigst bejegend) — het is wel eigenaardig, op te merken hoe die Mithra-cultus datgene duidelijk vertoonde wat het Christendom thans op geen enkel punt van zichzelf zou willen toegeven, en hoe in den Mithradienst juist datgene heilig was wat aan het algemeene Christendom onzer dagen profaan toeschijnt.

Wat ik hier bedoel, is het mythologisch karakter.

Mithra immers, wiens heerlijke naam Licht-Liefde (Mit-Hra) beteekent, vertoont zich duidelijk als de Zon die licht en liefde overbrengt van den Vader der lichten naar de aarde en hare menscheit ²⁾, de Middelaar die over de duisternis en de doodscheit zegevierde in het teeken van den Stier, in dat teeken van den Dierenriem waarin de Zon oudtijds opkwam op het punt der lentenachtevening.

De kosmische ondergrond van den Mithradienst is dus zoo klaar als de dag. ³⁾

¹⁾ Zie zijn geschrift "Die persische Mysterienreligion im Römischen Reich und das Christentum" Tübingen, 1903.

²⁾ "We zouden ons mogen beroepen op Mithra als de Zonne-Middelaar (as the solar mediator) tusschen God en mensch" zegt Dr. A. Smythe Palmer in een artikel over "De Zoroastrische Messias" (zie "*The Hibbert Journal*" van October 1906).

³⁾ Wie zich hiervan met eigen oogen wil overtuigen, behoeft slechts één enkelen blik te slaan op de Mithra-

Ik vind thans gelegenheid, om eenige woorden te wijden aan den genialen vrijmetselaar en Franschman C. F. DUPUIS en aan den ontzettend belezen Duitscher F. NORK.

In zijn standaardwerk "Origine de tous les cultes" (1794) tracht Dupuis van het Christendom, evenals van alle andere godsdiensten, aan te toonen dat het een verworpen zonnediens is, en niets anders. M. a. w. Dupuis tracht aan te toonen, dat het Christendom een *kosmischen ondergrond* heeft en zonder dezen eenvoudig allen bestaansgrond mist. Door Dr. Lespinasse is onder den schuilnaam Titus dat gedeelte uit Dupuis' standaardwerk, hetwelk het Christendom behandelt, den Nederlandsch lezenden onder de oogen gebracht in een boek dat tot titel draagt "Aart en oorsprong der Christelijke godsdienst" en in 1859 verscheen.

Van Norks vele werken, die bijna alle ten doel hebben den mythologischen oorsprong van den Christelijken godsdienst te bewijzen, vermeld ik slechts: "Der Mystagog oder Deutung der geheimen Lehren, Symbole und Feste der christlichen Kirche" (zonder jaartal), "Mythen der alten Perser als Quellen christlicher Glaubenslehren und Ritualien" (1835), "Vergleichende Mythologie zum

monumenten, door den Gentschen professor Franz Cumont verzameld in zijn prachtwerk "Textes et monuments figurés relatifs aux mystères de Mithra", in 1896 en 1899 in 2 zware deelen verschenen.

nähern Verständniss vieler Bibelstellen" (1836), "Ueber den Sonnencultus der alten Völker und seine geistige Bedeutung" (1840) en "Andeutungen eines Systems der Mythologie, entwickelt aus der priesterlichen Mysterosophie und Hierologie des alten Orients" (1850).

Evenals Dupuis is het Nork er dus om te doen, den ondergrond van den Christelijken godsdienst geheel astronomisch te verklaren. Uit de sterrenkennis en uit den sterrendienst van 2000 jaar geleden zou het geheele Christendom zijn opgebouwd. In zijn symboliek zou dat astronomisch of kosmologisch karakter van het Christendom nog het zuiverst bewaard zijn gebleven.

Voor het geval dit zuiver gezien is, mag ons dit allerminst verwonderen; want de symbolen zijn altijd geweest de meest waarachtige getuigenissen aangaande den waren zin van een eeredienst of ritus.

De Christenheid zou dan hare eigene symboliek niet meer verstaan, ja de eigenlijke beteekenis van hare symbolen thans zelve loochenen.

In den geest van Dupuis, dien hij slechts een paar maal ter loops noemt, en zijne stof bijna geheel ontleenende aan de geschriften van Nork, dien hij geen enkele maal vermeldt, heeft onze landgenoot Dr. H. Hartogh Heijs van Zouteveen in den jare 1883 zijn werkje "Over den oorsprong der godsdienstige denkbeelden van een evolutionistisch standpunt" doen verschijnen, een werkje dat mij

op de lippen brengt de woorden "Geef het heiligen honden niet" — want *zij* zullen er geen heiligen door worden.

Al zou men ook de aanhankelijkste en getrouwste leerling uit de school van Dupuis zijn, men zou van het Christendom onzer dagen, zooals het kerkelijk geformuleerd is, onmogelijk kunnen zeggen dat het een kosmischen *ondergrond* vertoont. Men kan zeggen, dat die is weggewoeld of weggezonden; men kan beweren, dat die *kosmische* ondergrond door een *anderen* ondergrond is vervangen, — hoe ook, men moet gewonnen geven, dat het Christendom zooals het zich officieel vertoont, géén kosmischen *ondergrond* doet zien.

Maar wat doet datzelfde Christendom — mogelijkerwijze en misschien toevalligerwijze — dan zien van een kosmischen *achtergrond*? Op welk een kosmischen achtergrond steekt de Christelijke Kerk af?

Nu dat Christendom geen kosmischen *ondergrond* vertoont, spreekt het vanzelf, dat zijn kosmische *achtergrond* — zoo het dien althans heeft — geen integreerend deel uitmaakt van zijn bestaan. Het kan dus een achtergrond wezen die er heelemaal niet bij past; het kan dus een achtergrond wezen die heelemaal uit den tijd is; het kan een allerzotste achtergrond zijn, indien men eenmaal uitgaat van de idee dat het Christendom als zoodanig niemendal te maken heeft met kosmologie. Men heeft er zich niet over te ver-

wonderen, wanneer die achtergrond vreeselijk vaag is of wanneer zich zelfs geen achtergrond onderkennen laat.

Daarmee is de ontleding van de formuleering mijns onderwerps ten einde en we zijn thans zóó ver gevorderd dat we aan het onderwerp zijn *inhoud* moeten gaan geven. Indien het laatste althans doenlijk is; want het geval kon zich immers voordoen dat het Christendom géén kosmischen achtergrond bleek te hebben.

Welnu, een zekere kosmische achtergrond laat zich in het Christendom bespeuren. Officiëel, of wat hier hetzelfde is: *dogmatisch*, laat zich die achtergrond niet aantoonen. In zijn geloofsbelijdenissen en leerstellingen zou het Christendom *dan pas* eene kosmologie behoeven te vertoonen, wanneer het Christendom een *ondergrond* van kosmologischen aard bezat. Dat is duidelijk. Op welke *fundamenten* het berust, *moet* het Christendom in zijn dogmen, catechismussen en wat dies meer zij, uitspreken, aangezien deze tezamen zijn *ondergrond* uitmaken; doch zijn *achtergrond* is bijkomstig, wisselvallig, en eischt dus geen dogmatische vermelding. Een mogelijken kosmischen achtergrond van het Christendom hebben we bijgevolg nergens in zijn officiëele leeringen *als officiëelen inhoud* te zoeken.

Een *kosmologie* bezit het Christendom *niet*, zooals het *wel* bezit een *theologie* (of leer aan-

gaande God), een *christologie* (of leer aangaande Christus), een *hamartiologie* (of leer aangaande de zonde), een *soteriologie* (of leer aangaande de verlossing), een *eschatologie* (of leer aangaande de laatste dingen t.w. het vergaan der wereld, het godsgericht en het duizendjarig rijk).

Naar mijne meening *behoorde* het Christendom zijne kosmologie te bezitten en naar mijne meening *heeft* het Christendom onder de gnostieke Christenen werkelijk zoo iets als eene kosmologie *bezeten*. Maar deze gnostieke kosmologie, door geschiedvorschers zonder intuïtie en zonder inspiratie afgemaakt als flauwe fantasterij, is jammerlijk te loor gegaan. Van de verheven aeonenleer is te weinig overgebleven, om met voldoende zekerheid den kosmischen ondergrond van het gnostieke Christendom vast te stellen. *Met* de *gnosis* is de *kennis*, ook de kosmische kennis, uit het Christendom verdwenen.

Er staat geschreven: "indien uw oog u ergert, werp het uit". Welnu, het oog des Christendoms was de *gnosis*. Dat oog heeft het Christendom uitgeworpen, toen het licht hem begon *zéér* te doen, en daarom is het Christendom dan ook een blind geloof geworden.

Het Christendom, hetwelk nu het officiëele, kerkelijke, algemeene Christendom is, was in den bloeitijd der *gnosis* het geloof der profane menigte, terwijl de thans verketterde *gnosis* het zuivere Christendom was.

Helaas! we moeten het Christendom nemen zooals het is.

Nog altijd worden de Twaalf artikelen des geloofs als fundamenteele waarheid in het Christendom gehuldigd. In den vorm waarin ons deze zoogenaamde Apostolische Geloofsbelijdenis is overgeleverd, heeft zij vóór het einde der 5de eeuw niet bestaan. Toch was te Rome van de jaren 250-460 eene belijdenis van kracht die van de twaalf apostelen heette herkomstig te zijn. Wij kennen haar uit den Griekschen tekst, waarin wij haar aantreffen bij Marcellus van Ancyra (†374).

En wat wil nu het geval?

Dat het eenige trekje in onze bekende Twaalf artikelen des geloofs, hetwelk men met kosmologie in verband zou kunnen brengen, ontbreekt in den Griekschen tekst bij Marcellus. In die oudere formulering van het Symbolum apostolicum lezen we aldus: "Ik geloof in God almachtig en in Christus Jezus, Zijnen Zoon enz. In onze Twaalf geloofsartikelen lezen we daarentegen: "Ik geloof in God den Vader, den Almachtige, Schepper des hemels en der aarde".

De inlassching "Schepper des hemels en der aarde" is het door mij bedoelde trekje; doch het is zoo duidelijk eene herinnering aan, ja eene overname uit Genesis I: 1 "In den beginne schiep God hemel en aarde", dat zijn inhoud en beteekenis wel aan het licht zal komen, wanneer ik straks

ga zoeken naar kosmologische trekjes in onzen Bijbel.

De geloofsbelijdenis van Nicaea geeft in haren Griekschen tekst te lezen: "wij gelooven in éénen God (en) almachtigen Vader, Maker van alle zichtbare en onzichtbare dingen enz. De Konstantinopolitaansche geloofsbelijdenis, van het einde der 5de eeuw tot de 10de eeuw te Rome gezag hebbend, die over het geheel zeer weinig en in de aanhaling van zoopas heelemaal niet van de Niceensche geloofsbelijdenis verschilt, bevat dus evenmin als laatstgenoemde een aanwijzing van kosmologischen aard.

De geloofsbelijdenis die valschelijk aan den Griekschen kerkvader Athanasius wordt toegeschreven en in Nederlandsche vertaling wel achter in oude kerkbijbels te vinden is, brengt ons evenmin stof aan; want de "hemelen" waarheen volgens deze geloofsbelijdenis Christus is opgestegen, worden klaarblijkelijk bedoeld als de *buiten den kosmos* gelegen woonplaatsen van de engelen en van God.

De grondbelijdenis der Roomsche-Katholieke Kerk is het Tridentinum, voortgekomen uit het concilie van Trient (1545-1563) en daarnaar genoemd. Op gééne der 25 zittingen van dit *Roomsch-Katholiek* (en niet oecumenisch, niet *algemeen*-Christelijk) concilie blijkt de kosmos onderwerp van bespreking te zijn geweest.

Hoe de R.K. Kerk er over denkt, is intusschen

wel openbaar geworden, toen zij in den jare 1633 GALILEO GALILEI noodzaakte, om zijne stellingen over de beweging van de aarde om de zon voor valsch, ongerijmd en kettersch te verklaren. Doch reeds den 25sten Febr. 1616 was deze Copernicaansche leer van Galilei door de Roomsche inquisitie op bevel van paus Paulus V veroordeeld.

Misschien is het helaas! niet overbodig, even aan te stippen of op te halen wie COPERNICUS eigenlijk is. Copernicus, tegelijk sterrenkundige, geneeskundige en geestelijke, leefde van 1473-1543 en is de eerste in den nieuwen tijd die met de beweging van de aarde om de zon voor den dag kwam. Ik zeg: voor den dag kwam, want wat in geheime kringen daaromtrent werd geloofd of geweten, reeds eeuwen vóór Christus, werd geen gemeengoed, omdat het de vrucht was van occultistisch onderzoek en niet van academische studie. In den nieuwen tijd waren het in de allereerste plaats Galilei en KEPLER die deelden in de inzichten van Copernicus.

In 1616 kwam Copernicus, in 1619 kwam Kepler op den index of lijst van verboden boeken¹⁾; daarenboven kwamen er alle geschriften op, die den stilstand van de zon en de beweging van de aarde leerden.

Pas den 25sten Sept. 1822, toen de geheele beschaafde wereld dacht als Copernicus, Kepler

¹⁾ Een werk dat op dien index is geplaatst, mag door de Roomsch-Katholieken niet worden gelezen.

en Galilei, bevestigde paus Pius VII een besluit van de congregatie van den index, volgens hetwelk het in Rome geoorloofd zou zijn, om werken te drukken, waarin over de beweging der aarde en over den stilstand der zon overeenkomstig de algemeene beschouwing der nieuwere sterrenkundigen gehandeld wordt. In de uitgave van den index der verboden boeken die in 1835 verscheen, werden de geschriften van Copernicus, Kepler en Galilei weggelaten.

Onder de groote sterrenkundigen in het buitenland moeten tegenwoordig niet weinig Jezuiten zijn. We kunnen dit echter slechts als een particuliere liefhebberij beschouwen, die géén officiëel-kerkelijk karakter draagt. Zoo'n officiëel-kerkelijk karakter draagt daarentegen *wel* het onderwijs dat in de seminaria gegeven wordt. Ik heb eens ergens gelezen, dat daar nog in het laatst der verlichte 19de eeuw, nauwelijks 25 jaar geleden, *het wereldstelsel van Ptolemaeus*, een Egyptisch sterrenkundige uit de eerste helft der 2de eeuw na Chr., onderwezen werd; en ik heb mij laten vertellen, dat in een seminarium hier te lande *nog aldoor* als leer geldt de leer van dien Ptolemaeus, dat de zon draait om de aarde.

Hoe ook, eerst als de Roomsch-Katholieke Kerk voor de schim van Galilei het "peccavi" ("ik heb gezondigd") heeft uitgesproken en positief op officiële wijze de Copernicaansche kosmologie heeft aanvaard, dan eerst zal de kosmische achter-

grond van *dat* Christendom daarmee een andere zijn geworden.

Zulk een kosmologische bekeering der R. K. Kerk ziet men echter nog verre, als men weet welke gevoelens de Roomsche prelaat Commer dezer dagen nog mag openbaren¹⁾. Deze kerkelijke hoogwaardigheidsbekleeder die hoog staat aangeschreven bij den tegenwoordigen paus, deze Commer die vanwege Rome een zoogenaamd professoraat bekleedt aan een zoogenaamde universiteit, verkondigt heden ten dage in openbare voorlezingen, dat het vuur der vulkanen rechtstreeks vuur uit de hel is en dat de aardbevingen worden veroorzaakt door het brullen van Satan. Zooals van hem te verwachten is en voor ons thans van belang is, ontkent diezelfde stumper of bedrieger, dat de aarde draait om de zon.

In geen der 28 artikelen, waarin de eenige algemeen-erkende grondslag van het Lutheraansche protestantisme, de Augsburgsche confessie, vervat is, wordt aan den kosmos eenige aandacht geschonken.

Wenden wij ons thans tot het Calvinistische of Gereformeerde protestantisme en bepalen we ons korthedshalve tot de Drie formulieren van eenigheid onzer Nederlandsche Hervormde Kerk, dan bespeuren we noch in den Heidelbergschen catechismus, dateerende van den jare 1563, noch in de Nederlandsche geloofsbelijdenis, sinds 1574

¹⁾ "De Protestant" in het nummer van 5 Febr. 1908.

tot leervorm verheven, noch in de vijf Leerregels tegen de Remonstranten die door de Synode van Dordrecht in 1619 zijn opgesteld en ook door de gereformeerde kerken van Genève, Engeland, Nassau, Hessen, den Paltz. enz. zijn goedgekeurd, iets van een uitgesproken kosmosleer. Nooit zijn deze Drie formulieren afgeschaft, in 1816 zijn zij zelfs als blijvend bestanddeel van kerkelijk accord hier te lande erkend.

Zoo leert dan in geen enkele van hare beginselverklaringen onze hedendaagsche Ned. Hervormde Kerk iets omtrent de plaats welke de zon en de aarde tegenover elkander innemen.

Waar we in het 12de artikel der Nederlandsche geloofsbelijdenis lezen "dat de Vader door zijn Woord, dat is door zijnen Zoon, den hemel, de aarde en alle schepselen uit niet heeft geschapen", daar wordt "hemel" het best verstaan als de afwisselend blauwe of grauwe, bewolkte of bestérde stolp die om de aarde buigt, gelijk in Genesis I dus.

Buitendien wordt aan deze formulieren van eenigheid enkel een *kerkelijk* gezag toegekend, géén gezag over de *consciëntiën*. Gezag over de consciëntiën wordt toegekend alleen aan "Gods eigen Woord", liever gezegd: aan den *Bijbel*.

Laten we dan nu dien Bijbel navorschen, waarop ten slotte het gehééle Protestantisme zich beroept en waarin de Vaticaansch-Jezuïetische Kerk ook nog wel eens steun zoekt.

Indien we geen kabbalistische cijfermethode toepassen en geen occultistisch symbolisme te hulp roepen — trouwens geen van beide zou als *Christelijke* exegese erkenning vinden — indien we het eerste hoofdstuk van Genesis lezen zonder bril, dan hebben we daar een zeer naïeve proeve van kosmogonie voor oogen.

Plechtig vangt zij aan met de woorden “In den beginne schiep God hemel en aarde.” Wel bekeken is die hemel echter niets meer dan de *dampkring* van onze planeet. Dit blijkt voldoende uit de scheiding tusschen wateren en wateren, waarvan in de onmiddellijk volgende verzen sprake is, alsmede uit vs. 8 waar uitdrukkelijk staat: “En God noemde het uitspansel hemel.” Zoo is daar dus de hemel feitelijk niets anders dan het *opperste bestanddeel van de aarde*. “In het uitspansel des hemels” (aldus woordelijk genoemd in vs. 14) worden de lichten aangebracht welke wij kennen als zon, maan en sterren, en dit blijkt vs. 17 met geen ander doel dan “om licht te geven op de aarde.” Alleen tegenover de maan als het kleine licht heet daar de zon het groote licht, te dezen opzichte voorzeker méér rekening houdende met de grootere lichtsterkte dan met de grootere afmeting. Stilzwijgend wordt er in Genesis van uitgegaan, dat de aarde het middelpunt is van alle hemellichamen.

Verderop in den Bijbel is de voorstelling geen andere.

In Ps. 104 : 5 lezen we: “Hij [God] heeft de aarde gegrond op hare grondvesten, zij zal nimmermeer noch eeuwiglijk wankelen.” De *onbewegelijkheid* der aarde wil daarmee uitgedrukt zijn. Dezelfde gedachte geeft de Prediker weer, waar hij zegt: “De aarde staat in eeuwigheid” (I : 4). Het is *niet* de eeuwige duur der aarde, dien hij daarin wil uitspreken. Neen, tegenover den cirkelgang aller dingen die hem zoo moede maakt, verblijdt en verkwikt het den Prediker, dat de aarde in volkomen rust volhardt. Ook de zon ziet hij meedoen aan die algemeene wenteling — “ook rijst de zon op en de zon gaat onder, en zij hijgt naar hare plaats waar zij oprees” I : 5 — en het vaste middelpunt van al dat henengaan en wederkeeren is voor hem de aarde.

In Job XXXVIII schemert het licht door eener andere en betere kosmogonie dan die van Genesis. De verzen 6 en 7 teekenen de wording der aarde en luiden volgens de Leidsche vertaling: “Waarop zijn hare pijlers nedergelaten, of wie heeft haar hoeksteen gelegd, onder het eenstemmig gejuich der morgensterren, onder het gejubel van al de zonen Gods?”

Daargelaten welke sterren zoo worden aangeduid, die “morgensterren” worden in allen gevalle *bestaande* gedacht vóór de schepping der aarde.

Ja, er blijkt uit Job 38 : 7 nog méér, er blijkt uit den Hebreuwschen dichtvorm waarin dit vers geschreven is, uit zijn synthetischen parallelismus

membrorum, dat die "morgensterren" zonen Gods zijn en dat die zonen Gods "morgensterren" zijn; er blijkt eindelijk uit, DAT DE STERREN LEVENDE, BEWUSTE WEZENS ZIJN.

.....
 "Poëzie! louter poëzie!" zoudt gij uitlachend willen uitroepen.

Ik antwoord daarop: tracht nimmer iets te gelooven boven uwe kracht, en ik voeg er aan toe: hoe de schrijver van het Boek Job er aan komt, is mij een raadsel, maar een feit is het dat hij in dat enkele vers een kosmologisch verschiet opent dat verder reikt dan waartoe de officiële, academische sterrenkunde nu nog gekomen is.

De beroemde Engelsche scheikundige SIR HUMPHRY DAVY durfde in den jare 1831 zijn geloof daaromtrent nog niet anders dan fantaseerderwijze openbaren, zooals hij deed in zijn boeiend boek *De laatste dagen van een wijsgeer*. Daar ziet Humphry Davy *bewuste wezens* in de kometen zelfs, en houdt het er voor, dat zij het zijn die eene verbinding vormen tusschen de verschillende hemellichamen.

Pas in den laatsten tijd is zonder omwegen en in zuiver wetenschappelijken vorm zekere FREIHERR CARL VON LASSBERG opgekomen voor de sterrenwereld als ENGELENHEIR. Hij doet dit in zijn geschrift *Der Weltorganismus*.

Begründung einer auf astrophysischen Gesetzen beruhenden Vernunftreligion oder der Allgeist im Weltall, waarvan de 2de druk in 1907 verscheen.

Eigenaardig — om niet méér te zeggen — eigenaardig zou het voorzeker zijn, indien de kosmologie eenmaal in de angelologie (de engelenleer) werd opgenomen en zoo door deze in het Christendom eene plaats kreeg.

Een *rechtmatige* plaats? Dat *zeg* ik niet.

Haar *oude* plaats? Dat *zeg* ik niet.

Het is niet wijs, alles te *zeggen*.

Maar dit wil ik u *wel* zeggen: indien gij meewarig het hoofd schudt over het geschrift van dien Freiherr (dat gij misschien niet eens hebt gelezen), haal dan ook minachtend de schouders op over de volgende plaatsen uit de geschriften van uw Nieuwe Testament.

Rom. 8 : 38 en 39 luidt: "Want ik ben verzekerd, dat noch dood noch leven, noch *engelen* noch *overheden* noch *machten*, noch tegenwoordige noch toekomstige dingen, noch hoogte, noch diepte, noch eenig ander schepsel ons zal kunnen scheiden van de liefde Gods in Christus Jezus, onzen Heer." De hier in één naam met "engelen" genoemde "overheden" en "machten" zijn geen wereldlijke overheden en geen wereldlijke machten, maar hemelsche overheden en hemelsche machten. Zoo oordeel *ik* niet alleen, zoo oordeelen óók in hunne toelichting de heeren der Synodale vertaling, onder verwijzing terecht naar

de daarmee te vergelijken plaats in Efez. III.

Efez. 3 : 10 luidt: "opdat nu aan de overheden en de machten *in den hemel* door de gemeente de veelvuldige wijsheid Gods zou worden bekend gemaakt."

Efez. 1 : 20^b en 21 luidt: "En Hij [God] heeft hem [Jezus Christus] aan Zijne rechterhand in den *hemel* gezet, boven alle *overheid* en *macht* en *kracht* en *heerschappij* en allen *naam*, die genoemd wordt niet alleen onder deze bedeeeling, ¹⁾ maar ook onder de *toekomende*."

Efez. 6 : 12 luidt: "Want voor u is de worsteling niet tegen vleesch en bloed, maar tegen de *overheden*, tegen de *machten*, tegen de *kosmische heerschers* dezer duisternis ²⁾, tegen de *geestelijke dingen* der boosheid *aan den hemel* ³⁾". Eerstens

¹⁾ "Onder deze bedeeeling" of: in deze aeoon. Het Grieksche woord "aeoon" beantwoordt aan het Latijnsche woord "emanatie" en beide beduiden letterlijk: uitademing. Hunne begrippen doelen niet slechts op Gods onderscheidene openbaringen zelve, maar óók op hare bepaalde openbarings*tijdperken*.

²⁾ Het Grieksch luidt: *προς τους κοσμοκρατορας του σκοτους τουτου* — door de Synodale vertaling weergegeven als "tegen de wereldbeheerschers dezer duisternis", wat onjuist is, ten minste een onjuiste voorstelling wekt.

³⁾ In het Grieksch staat: *εν τοις επουρανιαις*, hetgeen letterlijk heet: in de aan den hemel zich bevindende dingen, lichamen of wezens d.w.z. in de sterren, kortweg: aan den hemel. Immers "*in den hemel*" zouden wij *metaphysisch* verstaan: "*aan den hemel*" daarentegen vatten wij gewoon *physisch* op. Het laatste is het wat wij op 't oogenblik om het zinverband behoeven.

blijkt in dit vers nadrukkelijk, dat zijn "overheden" en "machten" en kosmische "heerschers" als *niet* in vleesch en bloed bestaande gedacht moeten worden. Verder leest men uit dit vers, dat er naast goedgezinde overheden en machten tevens slechtgezinde overheden en machten bestaan, en dat deze slechtgezinde in allen gevalle, evenzeer als de goedgezinde, *kosmisch* werkzaam te denken zijn. De vermelding van de *geestelijke dingen* der boosheid aan den hemel of *geestelijkheden* der boosheid aan den hemel is waarschijnlijk eene zinspeling op het astrologisch gebied der ongunstige gestarnten.

Merkwaardig is het, dat vs. 10 van Coloss. II over kosmische overheid en macht in *goeden* zin schrijft, waar Christus het hoofd heet van alle overheid en macht; vs. 15 daarentegen in *slechten* zin, waar Christus de overheden en de machten heet ontwapend te hebben (iets wat onze zon alle dagen onze geheele sterrenwereld doet).

En eindelijk 1 Petr. 3 : 22 luidt: "die, heengegaan naar den hemel, aan Gods rechterhand is, terwijl engelen en machten en krachten hem [n.l. Jezus Christus] onderworpen zijn geworden".

Alle deze Nieuw-Testamentische plaatsen heeft men te beschouwen als eerbiedwaardige puinstukken van het kosmologisch leergebouw der gnostieke Christenheid. De Katholieke Kerk heeft die weinige puinstukken niet verwijderd, òf omdat zij meende dat men ze niet zou opmerken, òf omdat zij hoopte dat toch niemand ze in hun

kosmisch verband, in hun astronomische betrekking zou verstaan, óf omdat zij zelve reeds allen zin voor kosmologie had verloren.

Is zoo uit het Christendom reeds spoedig elk spoor van eene kosmologie verdwenen, weldra weer heeft onder de Christenheid eene kosmologie waardeering en verbreiding gevonden. Als eene kosmologische engelenleer immers moeten we beschouwen de "hemelsche hiërarchie", waaraan een breede plaats wordt ingeruimd in de geschriften op naam van DIONYSIUS AREOPAGITA. Deze geschriften, naar het heet, geschreven door Dionysius den Areopagiet, een leerling en bekeerling van den apostel Paulus (Hand. 17:34), doch naar waarheid geschreven door een onbekende uit de school van den Nieuw-Platonischen heiden-wijsgeer PLOTINUS, die gebloeid heeft in de derde eeuw onzer jaartelling — deze geschriften, opgedoken in de zesde eeuw en terstond, om hunne gewaande herkomst, met apostolisch gezag bekleed, hebben sindsdien in de kosmologische behoefte der denkende Christenheid veelszins voorzien, alzoó rijkelijk aanvullende wat de armelijk verstrooide verzen die ik zoopas aanhaalde, niet vermochten te geven.

Zelfs Thomas Aquinas, de groote scholasticus uit de 13de eeuw, wiens godgeleerdheid door den vorigen paus als grondslag voor alle godgeleerde studiën der Roomsch-Katholieke Christenen is aangewezen¹⁾,

¹⁾ Op nieuw aanbevolen door den tegenwoordigen paus in zijn encycliciek tegen de Modernisten.

zoodat dan ook voor diens godgeleerdheid alleen een afzonderlijke Roomsch-Katholieke leerstoel te Amsterdam werd opgericht — zelfs deze Thomas Aquinas heeft in zichtbare mate den bekorenden invloed der Areopagietische geschriften ondergaan, te oordeelen naar de volgende aanhaling (ik vertaal uit het Latijn van Thomas Aquinas zelve): "Ik herinner mij niet, gelezen te hebben, dat iemand van de Heiligen of van de wijsgeeren geloochend heeft, dat de hemellichamen worden bewogen door een geestelijk wezen.... Het schijnt mij voor overtuigend bewijs vatbaar, dat de hemellichamen door de eene of andere intelligentie worden bewogen, hetzij onmiddellijk door God, hetzij door bemiddeling van engelen. Doch dat Hij [God] ze beweegt door bemiddeling van engelen, klopt met de orde van zaken, welke Dionysius eene onfeilbare noemt..."¹⁾

Ik hoop, dat men na deze uitweiding wat bezadigder of wat bescheidener heeft leeren oordeelen over "het eenstemmig gejuich der morgensterren en het gejubel van al de zonen Gods" van Job 38:7.

De schrijver van dat vers was ook geen kind in de *gewone* sterrenkunde. Zijne betrekkelijke vergevorderdheid blijkt uit vs. 31—33 van hetzelfde hoofdstuk, die naar mijne vertaling²⁾ luiden: "Legt

¹⁾ Opuscula X, art. 3 en II, art. 2.

²⁾ "Bloemlezing uit de Israelietische letterkunde, uit een

gij het liefelijk Zevengesternte aan banden, of kunt gij de strengen van Orion losmaken? Kunt gij de teekenen van den Dierenriem te voorschijn brengen op hunnen tijd, en den Beer met zijne jongen leiden? Weet gij de verordeningen des hemels, of kunt gij deszelfs heerschappij over de aarde bestellen?"

Als we ons onderzoek in de Oud-Testamentische geschriften voortzetten, komen we voor het overige geen andere beschouwing tegen dan de *geocentrische* beschouwing d. i. de beschouwing waarbij de aarde als kosmisch middelpunt geldt.

Wat het Nieuwe Testament betreft, dit is in kosmologisch opzicht *niet* nieuw, maar in zijn geheel gebaseerd op de algemeene voorstelling van het Oude Testament.

In Matth. 24 : 29 lezen we, dat de sterren van den hemel zullen vallen. Men moge dit wellicht enkel maar dichterlijk-uitgedrukt vinden, doch een dichter van den tegenwoordigen tijd, hoe vroom ook, zou het niet nadoen. Daarin ligt bewijs genoeg voor het feit, dat de schrijver of dichter van Matth. XXIV zich het vallen der sterren als mogelijke werkelijkheid dacht; waarbij men wel in het oog houde dat hij zich deze sterren vallende dacht *op de aarde*.

Deze aanvulling krijgen we, zoo waar! te lezen aesthetisch oogpunt, met toelichtingen, Uitgeversmaatschappij "Vrede", 's-Gravenhage.

in Openb. 9 : 1 hetwelk luidt: "En de vijfde engel heeft gebazuind, en ik zag eene ster, gevallen uit den hemel op de aarde" (vgl. Openb. 8 : 10).

Maar al zou men ook het inzicht willen deelen van den vóór honderd jaren levenden Dupuis, die de "Openbaring van Johannes" geheel *astronomisch* verklaarde, en al zou men ook instemmen met onzen Russischen tijdgenoot NICOLAAS MOROZOFF die een soortgelijke oplossing aan de hand doet¹⁾, zoodat dan, meen ik, het vallen der sterren van Openb. 8 : 10 en 9 : 1 zou moeten verstaan worden als hun verdwijnen onder kim en horizon — dit neemt alweer niet weg, dat geen Christen *als* Christen *dat* er uit leest, terwijl trouwens de aardmiddelpuntige voorstelling van het Boek de Openbaring er dezelfde om blijft.

Onder de Nieuw-Testamentische aanhalingen komt ten slotte nog in aanmerking de inleiding tot het Evangelie van Johannes. Over de wereld-

¹⁾ Uit een bericht voorkomende in een Fransch tijdschrift (*L'Initiation*) en overgenomen in *Urania*, "Officiëel orgaan van het Nederlandsch genootschap voor astronomie en moderne astrologie" (no. van 1 Nov. 1907) deel ik het volgende mee: "De vermaarde monsters, waarvan in dit boek sprake is, zijn niet anders dan astronomische beelden (of liever astrologische) en stellen het aanzicht van den hemel voor, gezien van het eiland Pathmos te 5 ure in den namiddag van den 30sten September van het jaar 395. De astronomische berekeningen van den heer Morozoff zijn geverifieerd en gecontrasigneerd door twee sterrenkundigen aan het Keizerlijk Observatorium te Poelkowa bij St. Petersburg".

wording in kosmischen zin wordt eigenlijk in één enkel vers maar gehandeld, in vs. 3 waar aangaande het Woord wordt getuigd: "Alle dingen zijn door hetzelfde geworden, en zonder hetzelfde is niet één ding geworden dat geworden is". Aangaande het Woord heet het óók nog in vs. 10: "Hij was in de wereld, en de wereld is door hem geworden, en de wereld heeft hem niet gekend", in welk vers "kosmos" en "menschheid" beide onder "wereld" verstaan kan worden.

De inleiding tot het Evangelie van Johannes houdt naar twee verschillende zijden verband.

Naar de eene zijde houdt zij verband met het scheppingsverhaal van Genesis I, waaraan zij terstond reeds herinnert door den gelijkkluidenden aanhef "In den beginne", alsmede met eene opvatting van het Woord gelijk we die vinden in Ps. 33 : 6 "Door het Woord des Heeren zijn de hemelen gemaakt, en door den adem Zijns monds al hun heir", welk psalmvers een kort begrip geeft van de *wijze* waarop in datzelfde eerste hoofdstuk van Genesis God scheppende wordt voorgesteld nl. sprekende en gebiedende zonder meer. Het Woord is hier dus het machtwoord, het bevel¹⁾.

Naar de andere zijde houdt zij verband met

¹⁾ Vgl. Ps. 33 : 9 "Want Hij spreekt en het is er; Hij gebiedt en het staat er", verder Ps. 107 : 20 en Ps. 147 : 15, alwaar *niet* te denken is aan het Woord in wijsgeerigen zin als geestelijke individualiteit.

de hellenistische wijsbegeerte, die omstreeks het begin onzer jaartelling in Egypte gebloeid heeft. Volgens deze wijsbegeerte werd de Logos (het Woord, maar óók en vooral *hier* de Rede betekenende) voorgesteld als de eerste, geestelijke emanatie Gods en vervolgens als de formeerder van het zichtbare heelal.

Door het Christendom werd afhankelijkheid en erkentelijkheid met betrekking tot de hellenistische wijsbegeerte echter in die mate gevreesd en gemedend, dat de inleiding tot het Evangelie van Johannes harmonistisch liefst zooveel mogelijk onderworpen werd aan het scheppingsverhaal van Genesis, tot groote schade en schande van de Christelijke voorstellingswereld.

Of hiermee nu aan de inleiding tot het Johannes-evangelie alle recht wedervaren is? Ik meen van niet. Blijkbaar is zij bedoeld als nieuwe kosmogonie, passende bij de nieuwe heilsbedeeling. Als kosmogonie komt bedoelde inleiding duidelijk uit, wanneer men haar vergelijkt bij de oudste Egyptische kosmogonie, volgens welke de schepping geschiedt door middel van het *woord*, hetwelk de Goddelijke Thot spreekt, terwijl (en hierop komt het aan) Thot niet enkel het woord *spreekt*, maar ook zelf het woord *is*. Deze Thot heet ergens het woord van Rê, den *zonnegod*. Dienovereenkomstig heet het Woord in Joh. I : 4, 5, 7, 8 en 9 "het licht", "het licht der menschen", "het ware licht". Volgens PLATO was de Zon de eenig-

geboren zoon des Vaders. In Joh. I : 14 wordt de heerlijkheid van het Woord gelijkgesteld met de heerlijkheid des Eeniggeborenen van den Vader.

Edoch noch om den meest mystieken zin, noch om den meest wijsgeerigen zin, noch om den meest geestelijken zin, maar om den meest schriftuurlijken zin, om den meest letterlijken zin is het ons officiële en leerstellige Christendom steeds te doen geweest. Daarnaar heb ik mij dus bij deze mijne beschouwing te richten.

Laat ons nu nog eens nagaan, of het gesanc-tioneerde gezang der Christelijke gemeente wellicht een kosmologischen vooruitgang openbaart, dien de Heilige Schrift niet meer *kan* openbaren en dien de kerkelijke Dogmatiek nog niet *wil* of nog niet *durft* openbaren. De berijmde psalmen komen thans natuurlijk niet in aanmerking.

Beperken we ons dan tot de Nederlandsche Hervormde Kerk, die immers de grootste partij Christenen hier te lande in zich vereenigt. Onderzoeken we dan den liederenbundel, die op uitdrukkelijken last van alle de synoden der Nederlandsche Hervormde gemeenten is bijeenverzameld en in orde gebracht in de jaren 1803, 1804 en 1805, om bij den openbaren eeredienst gebruikt te worden.

Inderdaad, dan blijkt ons, dat de wereldsche wetenschap hier en daar in den eeredienst heeft dóórgewerkt. Ook het Copernicaansche stelsel is

daarin enkele malen tot zekere geldigheid gekomen.

Wat bovenal uitkomt in de Evangelische Gezangen der Ned. Hervormde Kerk, het is de overtuiging *dat de sterren zonnen zijn* (de bekende planeten stilzwijgend uitgezonderd). Deze overtuiging was tijdens het ontstaan dier Gezangen nog nieuw, nieuw voorzooverre zij toen pas *algemeen* begon te worden (o.a. door Pieter Nieuwlands prachtige lierzang op "Orion" en Hieronymus van Alphens cantate "De starrenhemel"), en de bekoring dier overtuiging was zóó groot dat men gevoelde, haar ook in de gemeentelijke godsvereering te moeten uiten.

De tijdgeest werkte mee. Menig Evangelisch Gezang toch stamt bepaald uit den bloeitijd van het Rationalisme, toen men er prijs op stelde, ook in het godsdienstige wetenschappelijk te zijn.

Ik verzoek u dan acht te geven op deze regelen uit Gez. 2 : 2.

"Uw grenzenlooze macht gebiedt,
Daar rijzen werelden uit niet,
Van Uwen glans omgeven",

waarbij men vergelijkte uit Gez. 5 : 3

"Hij wenkt, en millioenen wezens
En werelden, als 't zand der zee,
Zijn door dien wenk aan 't niet ontogen,
En Hij deelt zich aan allen mee."

op deze regelen uit Gez. 6 : 2

"Geen nieuwe zon schoot nog haar licht
Op hare werelddollen"

waarin misschien de erkenning schuilt, dat behalve onze aarde, ook hare zusterplaneten eene wereld d.i. eene bevolking hebben ¹⁾); op dezen regel uit Gez. 8 : 5

“Schoon werelden verouden”

op deze regelen uit Gez. 10 : 4

“Uw wil riep zonnen uit het niet,
Daar dreven z' op Uw welbehagen”

op deze regelen uit Gez. 14 : 1

“Uw naam gloeit aan den hemelboog
In duizend, duizend zonnen,,

op Gez. 15 : 4 in zijn geheel

“Nog heeft de schepping grooter glans
Voor ons, nu wij aan 's hemels trans
De woningen aanschouwen
Van Hem die schuld om niet vergeeft
En daar als onze Vader leeft,
Aan wien w'ons lot betrouwen;
't Verhelderd oog zoekt nu alom,
Om Jezus in dit heiligdom,
Door 't stil geloof, te vinden;
Tot Hij ons zelf in heerlijkheid
Door 's hemels ruime velden leidt
Als Zijn verhoogde vrienden”.

¹⁾ Eén van beide: “hare wereldbollen” bedoelt *de bollen van hare wereld* d.i. van haar stelsel, of *hare bollen met wereld* d.i. met bevolking.

bij welk vers wij vragen, of hier niet duidelijk *de sterren als woonplaatsen* worden beschouwd, al worden deze dan ook pas hiernamaals betrokken; op deze regelen uit Gez. 16:2

“Hij spreekt als Heer
En wereldstelsels worden”

op Gez. 21:7 en 8 in hun geheel

“Raad, dien schepslen nooit doorgronden,
Raad, waardoor de hemel staat,
Onuitspreeklijk wijze vonden,
Van des aardbols wicht en maat,
Waardoor 't al is afgeteekend,
Kunstig op zijn plaats gesteld,
Eeuw en dag en uur berekend,
Starrenheir en stof geteld.”

“Onbegrijpelijk hoog beramen,
Raad, waarnaar de hemel zweeft,
Al het schepslenheir tezamen
Zich beweegt en roert en leeft,
Die de raadren en de veeren
Van dit machtig uurwerk drijft,
Zoo dat, in hun talloos keeren,
Niets verwrikt of achterblijft.”

Onbepert gunstig is mijne waardeering van deze twee verzen echter niet. Het Universum wordt daarin geteekend als een Mechanisme. Men is er nog volslagen blind voor dit inzicht, dat het Gode waardiger is, Hem te denken als den Schepper

van een ORGANISCH Heelal dan als den Schepper van een *mechanisch* Heelal. En ongetwijfeld: het Heelal is een Levend Wezen. God brengt het Heelal niet voort als een Kunstenaar of een Bouwmeester, zoodat het Heelal niet anders dan een Mechanisme kan zijn; neen, God brengt het Heelal voort als Vader, zoodat het Heelal een Organisme moet wezen.

Trouwens, we zijn heden ten dage nog niet verder dan Gez. 21, we liggen nog *heden* onder den ban eener *anorganische* astronomie, en hare opvolgster, onze bevrijdster — eene *organische* astronomie — is helaas! nog verre.

Alwie het Heelal houdt voor een *uurwerk*, waarin geen sprake kan zijn van “achterblijven”, en dan nog minder van . . . inhalen, die moet wel verlegen zitten met het feit dat Mercurius bij zijn jongsten overgang over de zon (14 Nov. 1907) den rand der zonnescijf niet slechts *later* heeft geraakt dan door de astronomen vooraf was berekend, maar dat de uittrekking *niet* EVENVEEL later als de intreding plaats vond, zoodat er dus door Mercurius TIJD IS INGEHAALD gedurende het drietal uren welke hij noodig had om over de zonnescijf te trekken ¹⁾.

¹⁾ Terwijl dit geschrift ter perse gaat, zijn de Nederlandsche en de Fransche resultaten omtrent bedoelden overgang nog niet klaar — Duitschland heeft geen resultaat bereikt —, alleen de uitkomsten der Belgische “Société d’Astronomie” kon men mij verschaffen.

Alleen een organische astronomie, altijd open ruimte latende voor wil en wilskeuze harer organismen, zou onder zulk een misrekening niet mismoedig worden.

Alleen wanneer Mercurius geleid wordt door eene planetarische Intelligentie of wanneer Mercurius zelf een denkend Wezen is, zal dat inhalen van tijd ons even weinig bevreemden bij Mercurius als het ons bevreemdt bij een reizenden mensch ¹⁾.

De uitkomsten dan, verkregen aan de sterrewacht van de “Société d’Astronomie” te Antwerpen en aangeduid naar een klok van 24 uren, zijn de volgende:

RAKING	VOORAF BEREKEND TIJDSTIP.	WAARGENOMEN TIJDSTIP.	GEWICHT DER WAAR- NEMING (1—10).
1ste	10 u. 23 m. 22 s.	10 u. 24 m. 31 s.	1
2de	10 „ 25 „ 59 „	10 „ 25 „ 25 „	5
3de	13 „ 48 „ 8 „	13 „ 48 „ 1 „	8
4de	13 „ 50 „ 51 „	13 „ 50 „ 27 „	6

¹⁾ Natuurlijk zal men zich ten aanzien van de onregelmatigheden van *Mercurius* gaarne trachten te beroepen op het mogelijk bestaan van een derde binnenplaneet — van Vulcanus, laten we maar zeggen — doch dat beroep vervalt met betrekking tot *andere* planeten. *Alle* planeten toch werden bedoeld door den Franschen geleerde J. E. REYNAUD, als deze in zijn werk “Terre et Ciel” getuigt:

“Het heeft er weinig van, dat de banen welke door de planeten beschreven worden, onveranderlijk zijn. Ze zijn integendeel onderhevig aan een voortdurende verandering, zoowel wat ligging als wat vorm betreft. Verlengingen, samentrekkingen en verwijdingen van de banen, zwenkingen van rechts naar links, vertraging en versnelling van den omloop . . .”

KEPLER, de grondlegger der nieuwere astronomie, (hij leefde van 1571—1630), mag voor ons óók als grondlegger der *nieuwste* astronomie gelden, indien wij wederom willen opvatten zijn idee van *rectoren* die den loop der sterren leiden. In plaats van rectoren zouden we evengoed van engelen of geniën mogen spreken, maar in allen gevalle zouden we er in moeten berusten dat zulke Hooge Wezens niet rekening behoeven te houden met de berekening van aardmenschjes en dat het aan *hun* verantwoordelijkheidsgevoel mag worden overgelaten, HOE zij handelen in harmonie met het groote geheel.

Voorts gelieve men nog acht te geven op deze regelen uit Gez. 23 : 2

“Een blik op d' eindelooze baan
Van 't vast gesternt daarboven,
Waar zonnen op Gods wenk ontstaan
En op Gods wenk verdooven”

en ten slotte op deze regelen uit Gez. 53 : 2:

“Gij, algenoegzaam in U zelf,
Die 't wormpje schiept, en 't stargewelf
Met zonnen hebt ontstoken”.

Tegenover die gunstige getuigenissen, daartegenover lette men nu ook eens op Gez. 45 : 3

“Wij knielen neder op die aarde,
Die aan 't heelal een schouwspel baarde,

Waar al wat groot is voor verdween,
Toen bij 't gejuich der Hemellingen,
Die 't heil der aardbewoners zingen
D' Oneindig' in het vleesch verscheen.”

en op den daarbij aansluitenden eersten regel van het volgende vers:

“Die eer was aan deez' aard beschoren”.

Verder op Gez. 46 : 1

“Kom, Christenschaar! kom, knielen wij
Voor Jezus, onzen Koning!
't Heelal erkent zijn heerschappij
Al is een stal zijn woning.”

waar ons de voorstelling wordt opgedrongen, dat de koning van een gedéelte der menschheid onzer kleine aarde de heerschappij bezit of de heerschappij erlangt over het onmetelijke heelal; op het 6de vers van Gez. 46

“Hij die der zee haar palen zet,
Als God der eere dondert,
Woont in 't verachte Nazaret,
Miskend en afgezonderd.”

waar Jezus één is met Jahwe; op het 25ste vers van Gez. 46, waar de stap gedaan wordt van het verhevene tot het belachelijke als het aangaande Jezus heet:

“Gij die 't gesternt voor u ontbiedt,
De zonnen maakt tot lichten,

En d' Engelen in uw rijksgebied
Gebruikt als bliksemschichten."

op deze regelen uit Gez. 50 : 4

"Amen! Jezus Christus! Amen!
Ja, gij zult in 't groot heelal
't Rijk der duisternis beschamen,
Tot het niet meer wezen zal".

Ik stel mij voor, dat Hij die het rijk der duisternis op de werelddollen van het zonnestelsel van Sirius beschamen zal, een ander is dan Jezus Christus. En zou men niet gevoegelijk kunnen aannemen, dat Canopus, een vaste ster van het zuidelijk halfrond die méér dan een millioen maal grooter moet zijn dan onze zon, voor zijn eigen planeten zijn eigen Heiland heeft?

Voorts lette men op deze twee regelen uit Gez. 52 : 6, die aangaande Jezus beweren :

"Hij voer op ten hoogsten hemel
Door de heem'len doorgedaan".

We zouden deze regelen te veel eer aandoen, indien we ze in hunne *geestelijke* werkelijkheid meervoudig gingen verstaan. Hier is vóór-Copernicaansch gedacht en gesproken.

Verder diene nog gelet op deze regelen uit Gez. 135 : 3

"Zie naar omhoog en bid hem aan!
Hij leidt de sterren op haar baan"

welke regelen eene voorstelling van Jezus geven, waartoe men niet het minste recht heeft en waarvoor geen enkele Evangelische bewijsgrond kan worden aangevoerd;

op Gez. 143 : 1 en 2, waar, kras genoeg! de *sterren* met de zon en de maan worden aangemaand, om den Vorst der *aarde* te dienen op zijn wenken;

op deze regelen uit Gez. 146 : 1, betrekking hebbende op "De hemelvaart van Jezus" en aldus luidende :

"Hallélujah! Hallélujah!
Wij staan niet meer op Golgotha,
Maar bij den zegewagen,
Die onzen Vorst, met blij geschal,
Door lucht en wolken voeren zal,
Ver boven duizend zonnen"

waar alles blijkbaar stoffelijk ingedacht en stoffelijk voorgesteld is;

en ten slotte op Gez. 270 : 9, waar men het kribbekind nog eenmaal terug verwacht als Richter van het *heelal!*

Opmerking verdient het overigens, dat in den *Vervolgbundel* op de Evangelische Gezangen, die is ingevoerd in 1866, het heelal niet zulk een belang schijnt te hebben bij het heilsproces op de aarde als volgens de oude gezangenverzameling het geval is. Gelijkelijk echter leeft in beide

de voorstelling, dat God Zijnen Zoon geeft aan de *aarde* en aan haar alléén, zonder een zweem van de mogelijkheid dat Gods Zoon ook aan andere werelden, aan andere planetarische menscheden, zou kunnen gegeven zijn of zou moeten gegeven worden.

Het proces van Jezus' zoendood het éénige heilsproces in het gansche heelal! Hoe ongehooflijk!

Maar wat spreek ik van een *proces*? Op een *procedure* lijkt het meer en het gansche heelal daarbij de gerechtszaal, ja meteen het publiek!

Die rechtshandel komt o.m. eigenaardig uit in deze regelen uit Gez. 125:5

“Rechtvaardigheid hield aan om straf,
Genade dong om vrijgeleide,
Hier trad Gods wijsheid tusschen beide,
Die z'allebei voldoening gaf.

* * *

Wanneer we nu onze slotsom opmaken, verkrijgen we de volgende uitkomst.

De kosmische achtergrond van het Christendom is in de 19 eeuwen van zijn bestaan nagenoeg dezelfde gebleven.

Aan een kosmischen achtergrond voor zichzelf heeft het Christendom bijna geen aandacht gewijd, ook niet toen de kosmologie onder Copernicus een totalen ommekeer onderging.

De kosmische achtergrond van het Christendom is in hoofdzaak vóór-Copernicaansch en geocentrisch.

De hoofdzaak in het Copernicaansche stelsel is *niet*, dat alle sterren (met uitzondering van een paar zichtbare zusterplaneten) zonnen zijn, gelijk onze zon, zonnen die mogelijk ook alweer hun planeten hebben, neen, de hoofdzaak in het Copernicaansche stelsel is *deze*, dat *niet de aarde het middelpunt van onzen kosmos is, maar onze zon.*

We mogen ons dus stilliger uitdrukken en zeggen:

Het Christendom als zoodanig is tot dusver nog altijd vóór-Copernicaansch en geocentrisch.

Al wordt de Copernicaansche kosmologie nergens meer openlijk door het Christendom bestreden (tenzij de bestrijding van zoo 'n prof. Commer ex officio geschiedt); al mogen we aannemen, dat de Copernicaansche kosmologie door alle beschaafde Christenen stilzwijgend wordt erkend — toch is die kosmologie niet in het Christendom **verwerkt**, noch in zijne leer der verlossing, noch in zijne leer der zaligheid, noch in zijne engelenleer. Laat staan nog, dat haar een eigene plaats zou zijn ingeruimd.

Wel is in den loop der tijden de omtrek vergroot, doch het centrum is niet verlegd.

Kosmologisch gesproken verkeert het Christendom nog in embryonischen toestand.

Ik schaam mij, te moeten zeggen dat het Chris-

tendom voor zijne kosmogonie en voor zijne kosmologie nog steeds genoeg heeft aan het eerste hoofdstuk van Genesis.

Bij het ontzaglijke universalisme van de Indische godsdiensten, met name van het Brahmanisme, steekt het Christendom, zonder eenige diepte van kosmischen achtergrond, kinderachtig af.

Geen wonder dus, dat het Christendom, zooals het is, bij het beste deel zijner eigene Christenheid reeds lang alle gezag te dezen heeft verloren.

Wil het Christendom wereldgodsdienst wezen, laat het dan eene wereldleer hebben. Eene wereldleer overeenkomstig de hoogste samenstemming tusschen eene spiritualistische en eene materialistische wetenschap, zuiver Christelijk maar ook kosmisch juist.

NAWOORD.

Hiermee heb ik afgedaan, wat ik op mij genomen had. Te dezen opzichte mag niet méér van mij worden verwacht. Ik wil echter wel verklaren, dat deze uiteraard zeer critisch getinte verhandeling over den kosmischen achtergrond van het Christendom noodig behoort gevolgd en aangevuld te worden door eene verhandeling in opbouwenden geest. Weliswaar vermoedens omtrent het bouwplan heb ik zekerlijk reeds hier en daar opgewekt, doch ik mocht mijne critische taak niet laten varen voor eene van later zorg.

Een kosmologische hervorming van het Christendom — zoo zou mogen luiden het onderwerp, hetwelk onmiddellijk volgt uit en ten nauwste samenhangt met het hiervoor behandelde. Moeilijk viel het mij soms, mijn tot dat positieve doel bestemde bouwstof te verbergen en te bewaren — maar om te zeggen, hoe iets zijn *moet*, dient men éérst te zeggen hoe iets *is*. Na het een pas het ander.

BIJ UITGEVER DEZES VERSCHEEN MEDE:

- ANNIE BESANT. Esoterisch Christendom.
ANNIE BESANT. Is de Theosofie anti-christelijk?
ANNIE BESANT. Reïncarnatie als christelijke leerstelling.
A. FULLERTON. Theosofie, de godsdienst van Jezus.
C. W. LEADBEATER. De Christelijke Geloofsbelijdenis.
RED. CAMPBELL. De Nieuwe Theologie.

BIJ ALLE BOEKHANDELAREN VERKRIJGBAAR.

THEOSOFISCHE
BIBLIOTHEEK
Tolstraat 154 Amsterdam

- 1 SEP. 2012

